

Budapest lexikon

A főváros adatait lexikális feldolgozásban ez ideig még nem gyűjtötték egybe. Az a néhány szerény kiadvány, amely évtizedekkel korábban jelent meg és lexikonszerűen közölt budapesti adatokat, nem tekinthető előzménynek, illetve továbbfejleszthető alpnak. A sok adatot magába foglaló és értékes képanyaggal illusztrált Budapest enciklopédia is más céllal és tartalommal jelent meg. A Józsefvárosi Lexikon igen gazdagon, de csupán Budapest egyetlen kerületének adatait tárta fel.

A hazaihoz hasonlóan külföldön sem találunk városi lexikont. A Larousse gondozásában megjelent Párizs enciklopédiája néhány száz címszóban, szép képanyaggal, gazdagon foglalja össze a francia főváros életét, történetét; de részletes adatok keresésére, vagyis gyors tájékoztatásra kevésbé alkalmas. Így elmondhatjuk, hogy sem pozitív, sem negatív példák nem álltak előttünk, amikor a Budapest Lexikon készítését megkezdtük.

A Budapest Lexikon kiadását a Budapest Főváros Tanácsa V.B. határozta el. Célja az volt, hogy a három város egyesítésének évfordulójára tudományosan megalapozott, de népszerű adatgyűjteményt adjon közre, amely Budapesttel kapcsolatban — a lexikontól várható mélységig — minden érdeklődőt eligazít, gyors tájékoztatást ad; mindenekelőtt segíti a helytörténeti és a hasonló irányú érdeklődést.

Az elképzelés után gyorsan kialakult egy kisméretű — 6000 címszavas — lexikon terve. A könyvtárnyi, Budapestre vonatkozó irodalom mellett rendkívül nagy segítséget kaptunk a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár gondozásában megjelent Budapest története bibliográfiától.

A szócikkek írása és a lexikon szerkesztése közben mindvégig az anyag bőségével küzdöttünk; nem az adatok keresése, hanem azoknak a terjedelem szabta korlátok közé szorítása okozott gondot. Minden igyekezetünk ellenére sem sikerült teljes egészében a lexikonszerű feldolgozást követnünk. Néhány száza-

lékos arányban kénytelenek voltunk összefoglaló szócikkeket beiktatni. Ilyen szócikkekben ismertettük a nagyobb földrajzi, közigazgatási egységeket (pl. Margitsziget, Duna, I—XXII. kerület stb.) vagy a jelentősebb történelmi eseményeket, amelyek szétbontásával a keresést, illetve a teljesebb tájékoztatást nehezítettük volna meg.

A lexikon szerkesztése során tizenhárom témakört alakítottunk ki. Az egy-egy témakörbe tartozó cikkek megírását, ill. szakmai felülvizsgálatát a legjobb szakértőkre bíztuk.

A lexikon tartalmát a következőkben foglalhatjuk össze:

A földrajz témakörében Budapest éghajlatával, föld- és ásványtanával, vízrajzával, barlangjaival, növény- és állatvilágával, felmérésével, térképezésével, helyneveivel stb. foglalkozunk.

Mint minden nagy múltú város életében, így itt is nem csupán a máig megmaradt, hanem az elpusztult, a csak írott vagy szóbeli hagyományokban őrzött emlékek is a történelem szerves részévé váltak. A város évszázadokon át, a nagy változások közepette is megőrizte sajátos, egyéni vonásait, és minden pusztulásból eleven erővel éledt újjá. Mindezt a történelem témakörében feldolgozott cikkek tükrözik, amelyek számot adnak a város különböző korszakairól, katonai, forradalmi mozgalmairól, politikai eseményeiről stb.

Az ország gazdasági élete Budapestre összpontosult, itt alakult ki az ipar, itt kovácsolódtott egységessé az ipari munkásság. A budapesti munkásosztály politikai és gazdasági harcait, szervezeteit, kulturális életét ismerteti a munkásmozgalom témakörben feldolgozott anyag.

A gazdasági élettel foglalkozó cikkek a főváros iparát, kereskedelmét, mezőgazdaságát, pénzügyét, közlekedését, hírközlését stb. ismertetik.

Sehol olyan közelinek nem érezhetjük a történelmet, mint egy nagy múltú városban, ahol különböző korok tapintható rétegekben rakódnak egymásra, ahol az épületek, utcák, terek, városrészek, műemlékek egyaránt a múlttól beszélnek. A műemlékek és a városfejlődés címen szerkesztett anyagban megtalálhatók Budapest jelentősebb

utcai, terei, útjai, városrészei, városfalai, műemlékei vagy műemlékjellegű épületei. E címszavakból megismerheti még az olvasó a főváros parkjait, kertjeit, sétányait, kerületeit, illetve történelmileg kialakult városrészeit, valamint a város fejlődését akadályozó eseményeket (pl. árvizeket, tűzvészeket, földrendezéseket stb.).

Fejlődése során Budapest nem csupán gazdasági, hanem kulturális téren is kiemelkedő szerepet játszott. A kultúra témakörébe sorolható cikkekben számot adunk Budapest népműveléséről, oktatásáról, képző- és zeneművészetéről, iparművészetéről, valamint egyházairól és vallási életéről.

A három város: Pest, Buda és Óbuda társadalma már az egyesítés előtt azonos gondokat hordozott. A fejlődés már jóval az egyesítés előtt kezdte feszegetni a szomszédos városok határait. Gyakran találkozunk a lakosság részéről megnyilvánuló olyan törekvésekkel, amelyek az egyesítést sürgették. Ennek a sokszínű lakosságnak mindig változó képét ismerheti meg az olvasó a társadalom fejezetben feldolgozott szócikkekben (társadalmi problémák, népességfejlődés, nemzetiségek, magyarosodás, különböző szokások, egyesületek, szórakozás stb.).

Az 1872-ben megalkotott törvény kimondja a három város: Buda, Óbuda, Pest, valamint a Margitsziget egyesítését. A törvény 1873-ban az egységes közigazgatás kialakításával vált valóssá. Gazdag szócikkanyag mutatja be a majdan világváros közigazgatását, várospolitikáját, természetesen úgy, ahogyan a társadalmi és politikai változásokkal együtt a közigazgatás és a várospolitikai is változott. Nekünk, akik a százéves évfordulót ünnepelehetjük, nem csupán történelem, hanem eleven élmény a felszabadulást követő újjáépítés és gyors fejlődés. Az egyesített főváros történetének ez a legjelentősebb negyedszázada; nemcsak területileg növekedett a város (1950), hanem ekkor alakult meg a város életét minden szempontból meghatározó tanácsi rendszer. A „közigazgatás” címszavaiban mindez megtalálható.

Ismertetjük a fővárosi sport-

élet jelentős eseményeit, szervezeteit és a sportlétesítményeket.

A főváros egészségügyével foglalkozó cikkekben az egészségügyi intézményekre, fürdőkre és köztisztaságra vonatkozó adatokat gyűjtöttük egybe.

Életrajzi tájékoztatást adunk mindazokról a személyiségekről, akik Budapest életében jelentős szerepet játszottak. Önálló életrajzi cikkben ismertetjük mindazokat a várospolitikusokat, politikusokat, tervezőket, akik a város politikáját és képét alakították; mérnököket, építészeket, akik a várost építették, képzőművészeket, írókat, akik életét megörökítették, tudósokat, művészeket, akik jelentősen gazdagították a város szellemi életét. A korlátozott terjedelem miatt igen sok neves személyiséggel csupán a működési területüket ismertető cikkekben foglalkozunk. (Pl. a színészek adatait az őket foglalkoztató színházaknál, az orvosokét, kutatókét, tudósokét stb. a különböző kórházaknál, klinikáknál, vagy tudományos intézeteknél találja az olvasó.)

Budapest sajátos fejlődése folytán ide összpontosult az ország szellemi és gazdasági élete. Az országos intézmények többsége is itt működött vagy működik. A lexikon szerkesztése során gondot okozott a fővárosi és „országos” intézmények elválasztása. Arra törekedtünk, hogy minden olyan országos intézetet, intézményt ismertessünk, amelyek jelentős részben budapesti tevékenységet folytatnak. (Pl. Országos Széchenyi Könyvtár, Magyar Nemzeti Múzeum stb.) Ugyanakkor igyekeztünk a budapesti intézmények országos jelentőségű tevékenységét is bemutatni.

A témák feldolgozásánál mindig a mából indultunk ki, de ahol tehetjük, rövid történeti visszapillantást adunk. (Pl. az üzemeknél elsősorban a legmodernebb információkat közöljük, de nem hagytuk el alapításuk, korábbi tevékenységük ismertetését sem.)

A szöveg közötti illusztráció nagyobbik hányada új, eddig még nem publikált vagy kevésbé ismert képekből áll. Rajzokkal, helyenként grafikonokkal segítettük a jobb tájékoztatást.

A lexikon Szerkesztő bizottsága, a szakszerkesztők és a szerzők, valamint az Akadémiai Kiadó és Nyomda együttes erőfeszítése tette lehetővé, hogy az 1970 augusztusában még csupán tervezet formájában élő lexikont az egyesítés évfordulóján az olvasó kezébe adhatjuk.

Berza László

A város egyesítés centenáriumára készült s az év végén megjelenő mű szerkesztőjének a lexikon elé írt bevezetője.